
VOORWOORD BIJ DE SLAG OM DE SCHELDE

Ik was afgelopen Hemelvaart in de omgeving van Domburg om een paar dagen van de zon te genieten. Natuurlijk fiets je dan door de duinen en kom je terecht in Westkapelle. Op bijna het meest westelijk puntje van Nederland wordt je dan geconfronteerd met twee monumenten die te maken hebben met de slag om de Schelde in 1944 en de slachtoffers die daar bij zijn gevallen; de amfibische landingen door Britse commando's en de strategische inundatie van Walcheren door bombardementen van de zeedijk door de Britse luchtmacht. Aan de overkant van de Schelde in Zeeuws Vlaanderen hadden zich toen al hevige gevechten afgespeeld om de monding van de Schelde te beheersen en daarmee de toegang tot Antwerpen voor geallieerde schepen vrij te maken. De meest betrokken troepen aldaar bestonden uit Canadezen en Polen.

Voor de derde maal in de geschiedenis van de Nederlanden bleek dat beheersing van de monding van de Schelde cruciaal is voor Nederland. De eerste maal was dit in 1648 bij de onderhandelingen tussen Spanje en Nederland bij het einde van de 80-jarige oorlog die uiteindelijk leidde tot de vrede van Münster. De tweede maal was dit bij de onderhandelingen over de onafhankelijkheid van België in 1839. Ook toen was de Schelde een moeilijk onderhandelingspunt voor beide partijen. De derde maal was in de Tweede Wereldoorlog.

Het onderstaande artikel van ons lid Fred Beerlage biedt een indringend beeld van de omstandigheden op Walcheren aan het begin van WO2 en vervolgens het hoe en waarom van de Slag om de Schelde waarbij Walcheren onder zout (!) water werd gezet.

Sommige paragrafen zijn deels ingegeven door de verhalen van zijn schoonouders en overige betrokken familieleden vanuit de ondervonden situatie op het eiland Walcheren en meer in het bijzonder de stad Middelburg.

De schoonfamilie vertrok op advies van de burgemeester uit de stad in 1940 vanwege de vrees voor een mogelijk bombardement analoog aan Rotterdam. Immers, Nederland was gecapituleerd doch Zeeland niet omdat Franse troepen waren binnengetrokken om Zeeland te helpen. Later werd de familie uit het gevorderde huis gezet, dat bij terugkomst bij vloed een meter onder water stond. Ondertussen probeerde de nog aanwezige jeugd te onderwijzen. Daarnaast werd men in de oorlogsjaren ingezet bij de lokale dwangarbeid en dergelijke zaken.

Onderstaand een aanbevelenswaardig verhaal over de gebeurtenissen op Walcheren uitlopend in de gebeurtenissen die nu bekend staan als de Slag om de Schelde waarbij vele geallieerde militairen het leven lieten.

WALCHEREN ONDERWATER !

En ze herdenken en vieren het nog ieder jaar!

Auteur: F.J.A. Beerlage

Met dank voor de adviezen van de leden Van Harmelen, Van Straten en Tjepkema

Op vastgestelde tijdstippen zijn er landelijke (4 en 5 mei) en plaatselijke herdenkingen van gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog. De herdenking van de Slag om Arnhem in september (waarbij ook familieleden van mij omkwamen) heeft nog ieder jaar veel belangstelling. Ook de codenaam Market Garden, is vrij algemeen bekend. Vooral door de film 'A Bridge too far' is deze naam op ons nationale netvlies gezet. Maar de langdurige Slag om de Schelde en de daarbij behorende operatienamen zijn nauwelijks landelijk bekend.

In Vlaanderen, het zuiden van de provincie Zeeland en westelijk Noord-Brabant leeft deze 'vergeten slag' nog steeds wel in de herinnering voort. Plaatselijk wordt de slag jaarlijks herdacht en gevierd. Ik noem dat '4 en 5 mei in het klein'. Wat is er gebeurd en waarom mogen we dat niet vergeten? En hoe overleef je op een grotendeels onder water staand eiland? Let op: Beelden van het in 1944 ondergelopen Walcheren worden veelal ten onrechte aangezien voor beelden van de watersnoodramp op 1 februari 1953.

Terapin voertuig in 1944 op Walcheren

Met dit artikel probeer ik u te verleiden om eens zo'n herdenking bij te wonen. Aan het slot zal ik een tipje van de sluier oplichten waar en hoe u de emoties van 4 en 5 mei kunt aanvullen. In het volgende Mededelingenblad zal een lijstje komen met de meest bezochte herdenkingen. Maar eerst zal ik in gaan op de rol van de *Atlantikwall*, de strategische ligging van Antwerpen, de vesting Walcheren in haar rol bij de Slag om de Schelde.

De Atlantikwall: Duitse verdedigingslinie tegen invasies

Nadat in december 1941 de opdracht was gegeven begonnen de Nazi's in 1942 met de groot-scheepse bouw van de *Atlantikwall*, een Duitse verdedigingslinie die invasies moest voorkomen en waarmee vijandelijke landingen al op het strand konden worden afgeslagen. Deze verdedigingslinie liep van noordelijk Noorwegen tot de Frans-Spaanse grens en was circa 5000 km lang. Het

was geen aaneengesloten muur (Wall), maar een linie, bestaande uit versterkte vestingen bij havens en riviermondingen, met tussengelegen verdedigingsposten en mijnenvelden. De linie is overigens nooit helemaal voltooid.¹

De Scheldemonding werd daarbij één van de hoofdverdedigingen, vanwege de havens van Vlissingen en vooral Antwerpen. De ligging van Antwerpen is enigszins te vergelijken met die van Londen: beide havens liggen dieper in het binnenland maar zijn verbonden met de zee door een lange zeearm met een getijdestroming en zich verplaatsende zandbanken.

De kusten van Zeeuws-Vlaanderen, Walcheren en Zuid-Beveland werden versterkt. Allereerst aan de zeezijde, maar later ook aan de landzijde. Dit laatste werd ingegeven door de Duitse analyse van de val van Singapore, dat vanaf de landzijde onvoldoende verdedigd was en waardoor de stad en haven vrij eenvoudig konden worden veroverd door de Japanners.²

Voor de bouw van de elementen van de Wall werden onder leiding van *Festungspioniere* (vestinggenietroepen) en de *Organisation Todt* ruim 100.000 Duitsers ingezet voor essentiële werkzaamheden. Voor uitvoerende werkzaamheden werden plaatselijke aannemers ingeschakeld. Dit was zeer profijtelijk omdat zij aanvankelijk ook om niet krijgsgevangenen mochten gebruiken. Dat deze nauwelijks goed werden gehuisvest en gevoed deerde hen niet. Zeeuwse boeren hadden hier wel oog voor (Zie apart kader.)

Inzet krijgsgevangenen

Bij de verovering van Walcheren in 1940 zijn veel krijgsgevangenen gemaakt. Nederlandse krijgsgevangenen zijn grotendeels volgens het toen geldende oorlogsrecht behandeld en na verloop van tijd kregen zij de keuze om een verklaring van geen verzet te tekenen. Onderofficieren en manschappen konden dan naar huis. Dat gold niet voor de buitenlandse troepen (Franse troepen en de daaronder dienende Marokkaanse troepen). Zij werden onder vaak erbarmelijke omstandigheden ingezet als slaven bij de bouw van de verdedigingswerken. De aannemers die daarvoor werden ingeschakeld waren blij met deze gratis arbeidskrachten.

Zeeuwse boeren zetten soms kratten met fruit langs de kant van de weg, waarlangs de ondervoede krijgsgevangenen naar een bouwplaats werden gebracht. Als dank werden soms traditionele houtsnijwerken achter de lege kratten geplaatst. Het Bevrijdingsmuseum Zeeland heeft enkele van deze stokken in haar collectie.

Bron: Bevrijdingsmuseum Zeeland, Coudorp 41, 4455KH Nieuwdorp. Zeer aanbevolen.

Voor zover Franse en onder Franse vlag dienende Marokkanen en Algerijnen niet zijn teruggebracht naar hun geboorteland zijn zij begraven in Kapelle (Zuid-Beveland). Hun namen staan daar op de een eremuur en op gedenktegels bij het monument op de dijk bij Westkapelle.

Bron: <https://www.vredeseducatie.nl/marwo2/kapelle.htm>

mij in een vlugschrift d.d. 11 mei 1944 mee dat "Het werken voor de Weermacht geschiedt niet in het tempo dat men met het oog de ernst van de toestand zou mogen verwachten."

Loyaliteit aan de bezetter werd afgeleid van een vooroorlogse aanwijzing van de Nederlandse overheid. Voor veel Zeeuwen gold daarbij tevens het Bijbelse gebod: ieder mens moet zich onderwerpen aan de overheid die boven hem staat³.

Aldus werd het eiland Walcheren veranderd in één grote vesting. Er werden alleen al op Walcheren circa 300 grotere bunkers gebouwd met een wand- en dakdikte van 2 m of meer, alsmede honderden kleinere werken. Uit de afbeelding blijkt dat ook op de zuidelijke oever van de Westerschelde en Schouwen veel geschutsopstellingen werden gerealiseerd. De gevechten om de zogenoemde 'Breskens Pocket' te zuiveren kostten later nog heel veel slachtoffers.

Wat op deze afbeelding ook goed kan worden gezien is dat Zeeuws-Vlaanderen eigenlijk uit twee delen bestaat, die gescheiden zijn door de inmiddels grotendeels ingepolderde Braakman. Walcheren is in de jaren 40 nog een volledig eiland, dat alleen door de 1600 m lange en bij hoog water slechts 40 m brede Sloedam verbonden was met Zuid-Beveland. Deze dam is gebouwd na een wet van 1860 voor het aanleggen van de staatspoorlijn F naar Vlissingen. De dam speelde zowel een belangrijke rol in 1940 bij de inval in Nederland als in 1944 bij de Slag om de Schelde. Ik kom daar later op terug.

Kaart versterkingen zuidelijke Zeeuwse gebieden

Ook werden wanneer dat noodzakelijk werd geacht veel burgers als dwangarbeiders ingezet. Als de burgers hun opdracht niet snel genoeg uitvoerden kregen zij een brief van de Nederlandse autoriteiten die hun wezen op hun plicht om mede te werken; door te trainen werd niet alleen hun opdracht niet tijdig uitgevoerd, maar stagneerden ook hun gebruikelijke eigen werkzaamheden en sancties zouden niet uitblijven bij verdere vertragingen.

De Commissaris van de Provincie Zeeland te Middelburg deelde

Opmarsroute naar Berlijn

De opmars van de geallieerde strijdkrachten van Normandië naar Berlijn

De Russen hadden in het oosten de opmars van de Nazi troepen gestuit en waren een tegen offensief begonnen. Hun primaire doel was Berlijn. De geallieerden moesten de *Atlantikwall* doorbreken om een tweede groot westelijk front te creëren. Daarmee moesten enerzijds de Nazi's worden gedwongen om hun troepen verdeeld te houden. Anderzijds moest worden voorkomen dat de Russen een te groot deel van Duitsland zouden veroveren en de geallieerden geen

recht van spreken zouden hebben over hun rol in het naoorlogse Duitsland.⁴

Ter voorbereiding op de echte invasie die wij nu kennen als D-Day in Normandië waren diverse afleidingsoperaties uitgevoerd. Onder andere in Noorwegen en rondom het Pas de Calais (binding van het 15e Duitse leger). Hierdoor waren de Nazitroepen verspreid gehouden en deze waren dus niet in volle omvang aanwezig om de landingen in Normandië te pareren, maar ook niet machteloos geworden.

Nadat de landing in Normandië was gelukt, kreeg het Eerste Canadese Leger de opdracht om langs de kust op te trekken om de Franse havens veilig te stellen. Echter deze havens waren reeds volledig onklaar gemaakt voor de herbevoorrading van geallieerde troepen. Een uitzondering was Antwerpen omdat deze haven voldoende verdedigd werd geacht door de vestingwerken in Zeeuws-Vlaanderen, Zuid-Beveland en Walcheren.⁵

De hoofdopmars van de geallieerden via Parijs verliep sneller dan voorzien en reeds op 3 september werd Brussel ingenomen en op 4 september 1944 was de vrijwel onbeschadigde haven van Antwerpen over de landzijde al geheel in geallieerde handen.

Dit was het begin van de vergeten Slag om de Schelde, die ruim twee maanden zou duren en daarmee één van de langste veldslagen van WO II werd. Pas op 8 november 1944 gaf de Duitse generaal Daser, zich na een verbeterde strijd officieel over aan majoor Johnston, de commandant van een Schots bataljon, die

zich voor die gelegenheid voordeed als kolonel, want een generaal kan zich toch niet overgeven aan een majoor.^{6 7}

Deze snelle opmars leverde in Nederland ten onrechte een beeld op dat de bevrijding van Nederland slechts een kwestie van dagen was: Dolle Dinsdag 5 september was het gevolg met veel slachtoffers.⁸

De slag om de Schelde in meer detail

De kleinere havens langs het Kanaal waren alle volledig onklaar gemaakt. De aanvoerlijnen vanuit de kunstmatige havens in Normandië naar de oprukkende troepen werden dan ook steeds langer. Dit leidde tot het besluit om na het bereiken van Antwerpen niet onmiddellijk door te stoten naar de Scheldemonding. Voorrang werd gegeven aan de binnen twee weken geplande operatie Market Garden. Het 15e Duitse leger van Generaal Von Zangen was door de aflei-

dingsoperaties gebonden geweest aan de verdediging van Calais. Dit leger kreeg nu helaas de gelegenheid om zich via Vlaanderen terug te trekken en aldus een versterking te worden van de Duitse verdediging van de Scheldemonding en ook via Noord-Brabant de operatie Market Garden schade toe te brengen door het innemen van posities langs de lijn van het Wilhelminakanaal bij Breda, Tilburg en Best.⁹

Vooraf de Kampfgruppe Chill onder leiding van Luitenant-Generaal Kurt Chill wist de opmars van Market Garden twee dagen te vertragen.¹⁰

Het verzuim om Zuid-Beveland (circa 45 km noord westelijk van Antwerpen) af te grendelen leverde een lange strijd op, want Antwerpen werd steeds belangrijker om de logistieke aanvoerlijnen te bekorten. Vooral ook omdat medio september de riskante doorstoot naar de bruggen over Maas, de Waal en de Rijn was vastgelopen door vertraging bij Nijmegen en bij de niet veroverde brug over de Rijn waarna de operatie Market Garden op 25 september 1944 werd beëindigd.¹¹

Om de havens van Antwerpen toegankelijk te maken moesten nu beide oevers van de Westerschelde vrijgemaakt worden van Duits geschut. Aan de zuidzijde werden de operaties geleid door het onder Brits oppergezag opererende 1e Canadese leger dat langs de kust was opgetrokken en ook eenheden van andere landen had toegewezen gekregen. De Poolse 1e Pantserdivisie kreeg de taak het gebied tussen de Braakman en Antwerpen te zuiveren. De overige elementen dienden het gebied westelijk van de Braakman te veroveren. Het vlakke land met vele waterlopen zoals het Leopold kanaal bood nauwelijks beschutting en het werd een gruwelijke strijd. Diverse amfibische operaties over de Westerschelde waren nodig om de opdracht uit te voeren.

Met de operatie "Vitality" moest Zuid-Beveland worden veilig gesteld. Ook hierbij waren amfibische operaties vanuit Zeeuws-Vlaanderen over de Westerschelde noodzakelijk.

Als laatste moest de verovering van Walcheren plaatsvinden. Zoals eerder beschreven was dit eiland veranderd in één grote, vrijwel onneembare, vesting, met slechts één toegangsweg over land: de Sloedam. De geallieerden namen zeer drastische maatregelen. Het eiland moest compleet onder water worden gezet om de Duitse verdediging te ontregelen. Nadat waarschuwingen waren afgeworpen, die de bevolking nauwelijks voor waar kon aannemen, werden op 3 oktober 1944 hevige bombardementen uitgevoerd op de zeedijk bij Westkapelle.

Zelfs de Nederlandse regering in ballingschap was over dit drastische plan niet vooraf geïnformeerd. Door het negeren van de afgeworpen waarschuwingen was er ook onder de burgerbevolking een groot aantal doden te betreuren. Maar waarheen hadden ze dan ook kunnen gaan? Op 7 oktober volgden nieuwe bombardementen op de zeedijken bij Fort

Aan Bewoners van de Eilanden in de Monding van de Rivier de Schelde

WAARSCHUWING

Uitgevaardigd door het Hoofdkwartier van den Opperbevelhebber van het Geallieerde Expeditieleger.

1) Het is zeer waarschijnlijk, dat de vijandelijke troepen en installaties op uwe eilanden binnenkort aan een hevige en langdurig luchtbombardement zullen blootstaan.

2) Het is de vurigste wens van het geallieerde opperbevelhebber dat de burgerbevolking zal worden gespaard voor de gevolgen van deze noodzakelijke militaire actie voorzover dit enigszins mogelijk zal zijn.

3) Niet alleen een luchtbombardement maar het gevaar van overstroming bedreigt eveneens uw leven en dat van uwe families.

4) Verlaat de eilanden of indien dat niet mogelijk is, verhuist dan **ONMIDDELIJK** met uwe families naar een veilige plaats op de eilanden.

de Nolle in Vlissingen en bij Ritthem, oost van Vlissingen. Het resultaat was nog steeds onvoldoende en nieuwe bombardementen volgden op 17 oktober bij Veere en ten slotte werden de sluisen bij Vlissingen vernield.

Hiermee werd het grootste deel van Walcheren compleet geïndeerd en waren de Duitse verdedigingswerken aan de landzijde niet meer bereikbaar of geheel uitgeschakeld. De bunker in Zuid Middelburg die diende als hoofdkwartier was geheel omringd door water. De bevolking vluchtte naar de hoger gelegen gebieden. Daarvan zijn er niet zoveel op Walcheren: de met bunkers bezette duinenrijen, waar hevige strijd woedde, en de steden Veere, Vlissingen, Arnemuiden en Middelburg.

Vele gedupeerden zochten hulp in de hoofdstad Middelburg die reeds in 1940 zwaar getroffen was en in deze fase van de strijd opnieuw beschoten werd. Uiteindelijk waren er grote gaten in de zeedijken: Bij Westkapelle 600 m, bij Veere 900 m, bij Vlissingen (de Nolle) 350 m en bij Rammekens/Ritthem 850 m. Bij al deze locaties zijn diepe krekken ontstaan door in en uitstromend water, die nog aanwezig zijn in het landschap. Op de betreffende herstelde dijken staan nu oorlogsmonumenten.

De rol van de Sloedam

De Sloedam was de sleutel om Walcheren te betreden. Een ongelooflijk zware opmars van de Canadezen volgde op 1 november 1944 waarvan beide partijen het belang wisten. Uiteindelijk was de strijd van de Canadezen en de later ook nog ingezette Britten, waarbij ook veel vrijwilligers mee vochten, te zwaar en moesten zij zich terugtrekken met grote verliezen.¹²

Mallard (wilde eend) was de codenaam voor de nachtelijke oversteek op 2 november van het Sloe door Schotse troepen om ten zuiden van de Sloedam alsnog een bruggenhoofd te vestigen en zo de Canadese troepen te ontlasten. Deze operatie eindigde op 4 november 1944. Het nieuwe spoorviaduct voor de Sloespoorlijn over de A58 is naar deze operatie vernoemd. Zie foto.¹³

Op 8 november volgde de officiële capitulatie. Daarna konden mijnenvegers aan de slag om de weg naar Antwerpen te klaren. Daarbij zijn nog twee mijnenvegers verloren gegaan. Pas op 28 november kon het eerste geallieerde bevoorradingskonvooi de haven van Antwerpen bereiken. De slag om de Schelde heeft de Canadezen en bij hen ingedeelde andere troepen buitengewoon veel slachtoffers gekost. Het was daarmee de zwaarste slag aan het westelijke front. Aan het eind van het offensief had het winnende Canadese 1e Leger 41.043 gevangenen gemaakt, maar 12.873 man verloren (gedood, gewond of vermist), waaronder 6.367 Canadezen. Veel meer dan direct bij de invasie in Normandië.¹⁴

Herdenken en vieren

Het moge duidelijk zijn dat Vlaanderen, zuidelijk Zeeland en westelijk Noord-Brabant enorm hebben geleden door de strijd om de Westerschelde en de toegang tot Antwerpen. Dat geldt voor de zuidoever waarvoor vooral Poolse troepen zijn ingezet oost van de Braakman. Voor de westzijde waren de Canadezen zelf hoofdrolspeler. Ook bij de zuivering van Zuid-Beveland speelden zij de hoofdrol. Hun opmars liep vast bij de Sloedam. Dankzij de nachtelijke oversteek over het Sloe van de Schotten kon de dam alsnog worden oververd, waardoor ook de bevoorrading van de op Walcheren gelande troepen in Vlissingen en Westkapelle beter kon plaatsvinden. Het Duitse commandocentrum in Zuid-Middelburg stond omgeven door water. Daarna was de vesting Walcheren zodanig verzwakt dat de Duitse strijdmacht wel moest capituleren in het overbevolkte Middelburg.

De Duitse krijgsgevangenen werden verzameld op de Dam in Middelburg en slechts bewaakt door enkele tientallen geallieerde troepen. Voor Middelburg en Walcheren was de capitulatie van generaal Daser dan ook een absoluut bevrijdingsmoment. Sinds een aantal jaren vinden de zogenaamde Mallardmarsen plaats.

Mallard viaduct met wandelaars en de voertuigen van 'Keep them rolling' ingezet voor kinderen en slecht ter been zijnde veteranen

Dit jaar op zaterdag 28 oktober. Startpunt is het Bevrijdingsmuseum Zeeland in Nieuwdorp. De deelnemers ervaren iets van afstanden zonder beschoten te worden. Om 10:30 vindt dan de grote herdenking van de Slag om de Sloedam plaats met veel ceremonieel. Een verslag van de herdenking in 2016 van de Slag om de Schelde is de vinden via eindnoot: ¹⁵

Ook op veel andere plaatsen in het operatiegebied vinden op of rond die zaterdag herdenkingen en vieringen plaats. De algehele herdenking van de Slag om de Schelde vindt dit jaar plaats op zondag 29 oktober in Bergen op Zoom. Over de herdenkingen op meer plaatsen volgt meer in het volgende Mededelingenblad. Dan zijn namelijk meer details bekend. Maar noteert u alvast als wandelaar of volger van *battle tours* deze herdenkingsweek in uw agenda. Het zal u niet tegenvallen. Later evacueerden 10.000 mensen naar Zuid-Beveland.

- 1 <https://nl.wikipedia.org/wiki/Atlantikwall>
- 2 https://nl.wikipedia.org/wiki/Slag_om_Singapore
- 3 Bijbel, Romeinen 13:1.
- 4 <http://www.holland.com/global/tourism/discover-holland/holland-stories/liberation-route/experience-liberation-route-europe.htm>
- 5 https://nl.wikipedia.org/wiki/Slag_om_de_Schelde
- 6 <https://berichtenuithetverleden.wordpress.com/2011/03/31/walcheren-de-slag-om-de-schelde-1944-1945/>
- 7 Ook vermeld in 'De dag dat de generaal huilde', Jacques Cats, 2014, uitgegeven in eigen beheer bij uitgeverij Lannoo, Tiel (B) ISBN/EAN: 978-90-815856-5-1.
- 8 http://www.oorlogskranten.nl/k0061_01.html
- 9 <http://www.marketgarden.com/2010/NL/pagina2.html>
- 10 Bronnen 'Fighting Spirit', Drunen, 2012, dr. J. Didden, en 'Autumn Gale / Herbststurm', dr. J. Didden en M. Schwartz, Drunen 2013.
- 11 De slag om Arnhem, Major General Roy Urquhart, 1958, Sijthoff Pers Leiden, herdrukt onder ISBN 9789022918586.
- 12 Canadese tactische en strategische ervaringen, de strijd om de Sloedam; Kolonel KLu A.C. Tjepkema. Militaire Spectator jaargang 163. (1994)(11)
- 13 <http://www.omroepzeeland.nl/nieuws/spoorviaduct-mallard-bij-sloedam#.WSFnJWjyg2w>
- 14 https://nl.wikipedia.org/wiki/Slag_om_de_Schelde
- 15 <http://www.pzc.nl/zeeuws-nieuws/slag-om-de-schelde-herdacht-op-sloedam~a08ade81/>

VERSCHRIKKELIJKE VRIJDAG

Na het bombardement van Rotterdam gaf Nederland zich over. Alleen in Zeeland werd de strijd voortgezet omdat daar Franse troepen waren die via België waren te hulp gekomen.

De Waffen SS kreeg de opdracht om dit laatste stukje vrij Nederland onder de voet te lopen. Zij liepen vast op de Sloedam, de enige toegangsweg tot Walcheren. Een langdurig vuurgevecht vond plaats tussen Duitse en Franse troepen. Er ontstond een grote stadsbrand in Middelburg. Aangezien de burgemeester al op 14 mei had geadviseerd om de stad te verlaten was er slechts een 20 tal burgerdoden te betreuren.

De materiële schade was enorm: In totaal werden 573 panden (woonhuizen en bedrijven) en 18 openbare gebouwen vernield waardoor 800 Middelburgers dakloos werden.

Wie had het gedaan?

Lange tijd heerste bij de Middelburgse bevolking de overtuiging dat Middelburg net als Rotterdam was gebombardeerd door de Luftwaffe.

Hiervoor zijn evenwel geen bewijzen te vinden. Van het bombardement op Rotterdam zijn wel alle operationele plannen en evaluaties teruggevonden. Van vergelijkbare plannen voor Middelburg is niets gebleken.

Toch werd de bevolking in deze zienswijze bevestigd toen in 1990 een monument met de titel gestolde herinnering werd onthuld op de Nieuwe Burg.

Wie dan?

Een tweede theorie was dat de Duitse artillerie de uitkijkposten in de kerktorens en het stadhuis heeft uitgeschakeld,

waarbij veel nevenschade is ontstaan. Maar ook dit is niet vanuit documenten te bevestigen.

De derde visie is verbijsterend!

Er zijn bronnen die een compleet ander beeld schetsen. Bij de Sloedam werden de oprukkende Duitse troepen aanvankelijk gestuit door de Fransen, maar het werd ook steeds duidelijker dat dit uiteindelijk niet door de Franse troepen kon worden volgehouden. Een terugtocht was beperkt mogelijk, vanwege het beperkte aantal bruggen over het Kanaal door Walcheren. Om de aftocht naar Vlissingen te dekken zou de Franse artillerie in Breskens zijn ingezet. Zij zou de binnenstad van Middelburg hebben beschoten, opdat de Franse troepen het kanaal door Walcheren bij het station van Middelburg konden oversteken.

Extra ellende door de inundatie.

Door de inundatie van Walcheren in oktober 1944 nam het aantal onderdakzoekenden enorm toe. Gevechten vonden plaats in het westen (Westkapelle), oosten (Sloedam) en zuiden (Vlissingen). Maar ook op andere plaatsen werd gevochten (Domburg). Stap voor stap werden de bunkers in de duinen geneutraliseerd. Ondertussen zocht de bevolking van de ondergelopen dorpen toevlucht in de hoger gelegen steden: vooral Middelburg, waarvan de buitenwijken ook onder water stonden kreeg veel hulpzoekenden te herbergen. Dit in een stad waar gas, water en licht grotendeels ontbraken, maar alom de vrijheid werd gevierd. Daarna begon een zware tijd in een overbevolkte stad, die ook nog was beschoten in de laatste fase van de strijd in 1944.

HERDENKEN EN VIEREN VAN DE SLAG OM DE SCHELDE

In MB 223 heb ik geprobeerd om uw belangstelling te wekken voor de vergeten 'Slag om de Schelde'. Na een inleiding volgt de toegezegde nadere informatie over de herdenkingen en vieringen in de herfst van 2017; nu 73 jaar na de gebeurtenissen in 1944. Aan het einde van dit artikel zal ik reageren op enkele reacties die ik van collega's ontving.

De Slag om de Schelde duurde van begin september tot 8 november 1944. Toen pas waren de oevers van de Westerschelde vrij van effectief Duits geschut. Daarna moest de Scheldemonding zelf ook nog worden vrijgemaakt van mijnen. Bij deze operatie gingen twee mijnenvegers verloren en pas na twintig dagen kon op 28 november het eerste bevoorradingsschip afmeren in de haven van Antwerpen.

Hierdoor werden de bevoorradinglijnen van de geallieerde troepen aanmerkelijk bekort. Want de bevoorrading vond tot dat moment nog grotendeels plaats vanuit de geïmproviseerde havens in Normandië, die waren gemaakt met caissons. Voor de naderende winter werden hiermee echter grote problemen voorzien. De havens langs de Franse en Belgische kust waren grondig vernield en hadden ondanks provisorische reparaties nog onvoldoende capaciteit om de goederen voor de toenemende troepenmacht door te voeren.

Het belang van Antwerpen voor de geallieerde operatie wordt ook onderstreept door het Duitse wanhoopsoffensief dat via de Ardennen plaatsvond. Op 16 december 1944 startte deze slag die de geallieerden volledig verraste (*Operation Herbstnebel, Battle of the Bulge*). Deze operatie was gericht op het alsnog uitschakelen van Antwerpen als logistiek centrum en duurde tot 25 januari 1945. Zie de afbeelding van de opmarsroutes. ¹⁾

Het strategische belang van de Scheldemonding was in militaire kringen alom bekend. Dat was al bij de Duitse inval in mei 1940 gebleken. Aangezien Nederland formeel neutraal was, konden er geen concrete plannen met mogelijke bondgenoten worden ontwikkeld. Maar de Nederlandse diplomatieke posten hadden alle instructies om onmiddellijk officiële steunverzoeken kenbaar te maken in het geval van een inval.

Bovendien waren reeds op 5 april 1940 op het Nederlandse hoofdkwartier informeel Franse plannen bekend om op te treden als Nederland betrokken zou raken bij Duitse operaties. Een snelle reactie van Franse zijde was dan ook direct

voorhanden.²⁾ Na enkele dagen waren in Zeeland Franse troepen aanwezig en betrokken stellingen in Zuid-Beveland, maar van effectieve samenwerking met Nederlandse troepen was weinig sprake. Zij waren ook niet opgewassen tegen de bewust hiervoor ingezette elitetroepen van de WaffenSS, die snel door Noord-Brabant waren opgerukt.

Er was daardoor meer sprake van een vertragende terugtocht. De aanwezigheid van deze Franse troepen had wel tot gevolg dat de provincie Zeeland werd uitgesloten van de militaire capitulatie die generaal Winkelmann tekende na het terreurbombardement op Rotterdam op 14 mei 1940. Na verlies van de gevechten bij de diverse kanalen door Zuid-Beveland kon uiteindelijk ook de Sloedam niet worden gehouden, waarna een chaotische aftocht richting Vlissingen en Breskens plaatsvond.

Op 17 mei 1940 ontstond een grote stadsbrand in Middelburg. In de loop der jaren is een heftige discussie ontstaan over de oorzaak van deze brand. Ik heb dit aangestipt op blz. 26 in mijn artikel in MB 223. Ik wil hier niet ingaan op de inhoud van het recente rapport daarover van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) ³⁾. Ik heb de stadsbrand slechts vermeld omdat door deze brand al een flink deel van de binnenstad van Middelburg was vernield.

Hoewel het herstel aanvankelijk vlot ter hand was genomen, werden alle bouwmaterialen een jaar later gereserveerd voor de bouw van de *Atlantikwall*. Hierdoor was het in 1944 voor de Middelburgse bevolking nog zwaarder om de Walcherse ontheemden op te vangen die getroffen waren door de inundatie van Walcheren. Pas na de capitulatie en bevrijding gingen circa 10.000 Walcherse ontheemden naar Zuid-Beveland. Velen konden pas terugkeren na het sluiten van de dijkgeden in 1945.

De Franse rol in mei 1940 wordt vooral herdacht tijdens bijeenkomsten in de meidagen bij het Franse ereveld bij Kapelle op Zuid-Beveland. ⁴⁾ Op de Sloedam is naast een Canadees en een Schots Monument ook een Frans monument, maar dat krijgt dus minder aandacht tijdens de herdenkingen in de herfst.

De herdenkingsperiode

In 2012 heeft de provincie besloten dat ééns in de 5 jaren een grootschalige herdenking zal plaatsvinden. In 2014 was sprake van landingen. In 2019 hoopt men daar weer op. Enkele jaren geleden is besloten om jaarlijks een herdenkingsperiode te plannen. Deze loopt dit najaar van zaterdag 21 oktober tot en met zondag 5 november 2017. Er zijn lezingen, *battle tours*, herdenkingen bij monumenten en een mars. Hierbij zijn veelal ook vertegenwoordigers van andere landen en Defensie aanwezig.

Immers bij deze operatie waren geallieerde troepen betrok-

ken uit Canada, Polen, Groot-Brittannië, Noorwegen, België, Frankrijk en Nederland (excuses als ik nog een nationaliteit niet heb opgemerkt). Schotland is natuurlijk deel van het nu nog Verenigde Koninkrijk, maar Schotse eenheden hadden een zeer belang-

rijke eigen rol bij deze operatie. Daarom zijn zij bijvoorbeeld bij de Sloedam herdenking zichtbaar aanwezig met een eigen deputatie en hun blauw-witte vlag.

Ik noem hierna de belangrijkste herdenkingen en de websites waar meer informatie hierover kan worden gevonden. Ter inleiding: de Canadezen hadden het algehele commando over de operaties bij de Slag om de Schelde, waarbij sommige deeloperaties zelfstandig door eenheden van andere geallieerde landen werden uitgevoerd. Zo bevrijdden de Polen vrijwel zelfstandig met een pantserbrigade (!) het grotendeels geïndundeerde oostelijk Zeeuw-Vlaanderen, waarna zij opdracht kregen om door te trekken naar Noord-Brabant en onder meer Breda bevrijdden. Hun rol bij de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen is vaak onderbelicht. Lokaal is dit zeker niet vergeten.

Bergen op Zoom

De grotere herdenkingen beginnen op zaterdagavond 21 oktober om 19.30 uur in de Gertrudiskerk in Bergen op Zoom met een *lecture*. Deze lezing over vrijheid en vrede wordt dit jaar verzorgd door jongeren en ondersteund door sprekers, die internationaal aanzien genieten. Deze avond wordt georganiseerd in samenwerking met de Canadese ambassade.

De volgende (zon)dag 22 oktober is er een oecumenische kerkdienst om 09.30 uur, gevolgd door een herdenkingsceremonie om 11.00 op het Canadese Oorlogskerkhof in Bergen op Zoom. Op deze begraafplaats aan De Ruytershoveweg 17, liggen 1.116 (voornamelijk Canadese) militairen uit de Tweede Wereldoorlog begraven. Vlak hiernaast is ook een Brits Oorlogskerkhof. Meer info op de websites <http://www.canadays.nl/nl/2017-2/> en <https://www.tracesofwar.nl/news/5162/Herdenking-Canadays-afgesloten-op-Canadees-ereveld-Bergen-op-Zoom-video.htm>.

www.canadays.nl/nl/2017-2/ en <https://www.tracesofwar.nl/news/5162/Herdenking-Canadays-afgesloten-op-Canadees-ereveld-Bergen-op-Zoom-video.htm>.

Bevrijdingsmuseum Zeeland

In dit museum, gelegen aan Coudorp 41, in 4455 AH Nieuwdorp, zijn diverse film- en theatervoorstellingen gepland op respectievelijk 24 en 26 oktober. Op zaterdag 28 oktober vinden vanuit dit museum de zogenoemde Mallardmarsen plaats. De route is zo gepland dat de deelnemers om 10.30 uur bij Arnemuiden een internationale herdenking kunnen bijwonen bij de oorlogsmonumenten op de Sloedam. Kinderen en minder validen kunnen na voorafgaande aanmelding vanaf het museum met historische voertuigen meerijsen naar de herdenking maar kinderen moeten wel de 6 km teruglopen naar het museum voor hun beloning. Sportievelingen lopen na deze bijeenkomst extra kilometers door het inmiddels ingepolderde Sloegebied. Meer info op de websites <http://www.canadays.nl/nl/2017-2/> en <https://www.bevrijdingsmuseumzeeland.nl/index.php/nl/>.

Uncle Beach in Vlissingen

De derde grote jaarlijkse herdenking van de bevrijding van Walcheren – en Vlissingen in het bijzonder – vindt ook dit jaar plaats bij de landingsplaats *Uncle Beach*. De historische legervoertuigen die in de ochtend al werden ingezet voor de hiervóór genoemde herdenking op de Sloedam in Arnemuiden rijden aansluitend door naar Vlissingen. Daar vindt bij het commandomonument bij de markante Oranjemolen om 13.00 uur de herdenking plaats van de geallieerde landing zuidoostelijk van Vlissingen. Bij deze operatie (infatuate I)

De volgende (zon)dag 22 oktober is er een oecumenische kerkdienst om 09.30 uur, gevolgd door een herdenkingsceremonie om 11.00 op het Canadese Oorlogskerkhof in Bergen op Zoom. Op deze begraafplaats aan De Ruytershoveweg 17, liggen 1.116 (voornamelijk Canadese) militairen uit de Tweede Wereldoorlog begraven. Vlak hiernaast is ook een Brits Oorlogskerkhof. Meer info op de websites <http://www.canadays.nl/nl/2017-2/> en <https://www.tracesofwar.nl/news/5162/Herdenking-Canadays-afgesloten-op-Canadees-ereveld-Bergen-op-Zoom-video.htm>.

Silhouetschets van Vlissingen voor de schippers van de landingsboten naar landingszone Uncle Beach

waren Britse, Franse en Nederlandse mariniers en commando's betrokken, veelal in gecombineerde geallieerde eenheden.

Andere locaties

Naast de reeds vermelde adressen noem ik nog de websites van samenwerkende Zeeuwse en Belgische oorlogsmusea en herdenkingsorganisaties, verenigd in de Stichting Slag om de Schelde: <http://stichtingslagomdeschelde.nl/>, de website van het nationaal comité 4 en 5 mei: <https://www.4en5mei.nl/> en de website van het KCT, dat op 2 november ook present is in Westkapelle: <https://www.korpscommandotroepen.nl/stichting/traditie/herdenkingen/commissie-herdenkingen/>

In Oosterhout en Breda worden Polen herdacht op 28 respectievelijk 29 oktober.

Veel leden van onze vereniging zullen bij een bezoek aan één of meer van de genoemde herdenkingen weer beseffen hoe in de vergeten Slag om de Schelde

Axel herdenkt Polen op 15 september onze vrijheid is zeker

Domburg herdenkt op 1 november Belgische, Britse en Noorse commando's en eigen slachtoffers, foto Theo Snijders.

gesteld. De Nazi's wisten dit ook en het Ardennenoffensief (*Battle of the Bulge*) was niets meer of minder dan een poging om de met de Slag om de Westerschelde moeizaam gerealiseerde bevoorradingslijn via Antwerpen weer teniet te doen.

Verantwoording

De Slag om de Schelde was van doorslaggevende betekenis voor de bevoorrading van de geallieerde troepenmacht aan het westelijke front. Mijn korte serie van twee artikelen is bedoeld om deze slag bij vakgenoten onder de aandacht te brengen. Collega's hebben gereageerd. Waarvoor dank.

Ik heb sommige deeloperaties niet of niet bij hun codenaam genoemd. Dat klopt, maar dat was in de gegeven ruimte ook niet steeds mogelijk of zinvol. Ik hoop op begrip daarvoor. Ik heb aan veel zaken geen aandacht kunnen besteden. Bijvoorbeeld aan de vreselijke verliezen bij de landing te Westkapelle (voor de Canadezen relatief zwaarder dan in Normandië). Ook niet aan de rol die de Prinses Irene Brigade werd toegewezen om de inundatieschade in Walcheren zoveel mogelijk draaglijk te maken. Noch uitgebreid aan de rol die deelnemende commando's later speelden bij de oprichting van het Korps Commando Troepen en het Regiment Stoottroepen (De rode baret bestaat dit jaar 75 jaar en de Luchtmobiele brigade 25 jaar. Vanwege dat jubileum is vanaf 1 september een tentoonstelling in het Airborne Museum in Oosterbeek). Evenmin de onthutsende ervaringen van de Zeeuwse verzetsstrijders, die samengevoegd als één van de eerste Nederlandse bataljons als oorlogsvrijwilligers vertrokken naar Indië.

Ik ben dankbaar kennis te hebben kunnen nemen van het dagboek van mijn schoonvader. Hij was in 1944 waarnemend rector van het Gymnasium in Middelburg. In zijn geheime dagboek beschreef

hij wat er in de wereld gebeurde, en hoe wereldgebeurtenissen uitwerkten naar de lokale bevolking. Zijn beschrijvingen werden bij de 70-jarige herdenking uitgegeven met behulp van historici van de Roosevelt Academy in Middelburg. Zij voorzagen het dagboek van toelichtingen waardoor het een belangrijke bron kan zijn voor toekomstig historisch onderzoek en herdenkingen ("De laatste oorlogsdagen, Dagboek van H.W. Fortgens, waarnemend rector van het Gymnasium te Middelburg", ISBN 878-90-70174-99-6).

- 1 <http://historiek.net/het-ardennenoffensief/47080/>
- 2 De Luchtverdediging in de meidagen 1940, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1970, p. 767.
- 3 Eindrapport van de commissie inzake de geschiedschrijving over de brand van Middelburg op 17 mei 1940, Den Haag 2016, NIMH.
- 4 http://www.4en5mei.nl/herdenken-en-vieren/oorlogsmonumenten/monumenten_zoeken/oorlogsmonument/2177/kapelle%2C-frans-ereveld